

Отже, у судовому дискурсі звертання найчастіше виконує контактовстановлювальну етикетну функцію, використовується для привернення уваги слухачів. Окрім цього, воно може реалізувати факультативні функції: номінативну, логічної організації тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аитова Х.Р. Речевые этикетные формулы обращения к собеседнику (на материале русского и английского языков): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Тюменський гос. ун-т. – Тюмень, 2003. – 19 с.
2. Ахманова О.С. Словар лингвистических терминов. – М.: Ком книга, 2005. – 576 с.
3. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005. – 576 с.
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Акад. граматики укр. мови / За ред. І.Р. Вихованця. – К.: Унів. вид-во “Пультари”, 2004. – 400 с. – Бібліогр.: с. 391 – 398.
5. Гловацький І.Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ століття. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2005. – 284 с.
6. Гольдин В.Е. К проблеме обращения как лексической категории // Язык и общество: Межвуз. науч. сб. – Вып. 4. – Саратов, 1977. – С. 18 – 31.
7. Карасик В.И. Язык социального статуса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2747-15>>.
9. Корнійко І.В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. лінгвістичний ун-т. – К., 2000. – 16 с.
10. Корновенко Л.В. Звертання у прагмалінгвістичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Нац. педагог. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – 16 с.
11. Райлянова В.Е. Семантичний простір звертання в сучасній російській мові: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 19 с.
12. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. – М.: Издательство «ИКАР», 2007. – 480 с.
13. Формановская Н.И. Обращение, привлечение внимания // Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. – М.: Флинта: Наука, 2003. – С. 379 – 381.
14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1618-15>>.
15. Языковые конструкции деловых писем. Формула вежливости [Электронный ресурс] // Культура письменной речи – Режим доступа: <<http://www.grammar.ru/DEL/?id=4.26>>.

The article is dedicated to the features of the use of appeals in judicial discourse, to the features of realization by them basic (bringing in of attention) and optional (nomination, logical organization of text) functions.

Key words: legal linguistics, court discourse, appeal.

I.V. Житар

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Статтю присвячено історії вивчення вставлених конструкцій, подано короткий аналіз лінгвістичних поглядів на проблему виділення вставлених конструкцій, їх класифікування, охарактеризовано основні напрямки у трактуванні вставленості.

Ключові слова: вставні конструкції, вставні слова, словосполучення і речення, вставлені конструкції, вставлені слова, словосполучення і речення, вставлений текст.

Одним із важливих, актуальних завдань сучасної україністики є всебічний комплексний аналіз речення як багатоаспектної одиниці мови. Вивчення синтаксису речення має давню історію, але, незважаючи на це, низка питань, які стосуються цієї синтаксичної одиниці, залишається в науці не дослідженим, зокрема вставлені конструкції у складі простих і складних речень. Такі конструкції

широко вживаються в сучасній українській мові, в усіх її функціональних виявах. Поглиблений аналіз формально-граматичної і се-мантичної природи синтаксичних одиниць з урахуванням функціонально-комунікативних характеристик мовних засобів, що його здійснюють останнім часом в українському мовознавстві І. Вихованець, Н. Іваницька, А. Загнітко, К. Шульжук, К. Городенська, Н. Гуйванюк, поставили потребу по-новому висвітлити і проблему речень із вставленими конструкціями. Питання про вставлені конструкції мало розроблене у синтаксисі української мови, хоча про особливі „втручені речення” зазначається ще в праці О. Огоновського [10, 173].

Метою статті є короткий аналіз поглядів на проблему вставлених конструкцій у лінгвістичній літературі.

Досить тривалий час у лінгвістиці вставлені конструкції розглядалися у складі „вставних слів і речень”. Це відбувалося тому, що вони мають з вставними конструкціями деякі спільні ознаки: ізольованість в структурі речення, інтонаційну відокремленість, „другорядну, деталізуючу, допоміжну роль” в реченні [7, 132]. Проте в останні десятиліття у працях мовознавців знаходимо чітко розмежування вставних і вставлених конструкцій [Б. М. Кулик, Л. О. Кадомцева, А. І. Анікін, А. Ф. Прияткіна та ін.].

В українській лінгвістиці поняття „вставлені одиниці” запроваджене Б. М. Куликом. Вони визначаються як такі, що „виражають додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки” [6, 174].

У російському мовознавстві вперше на „вставлені із сусіднього речення слова” звернув увагу О. О. Шахматов [17, 218]. Пізніше це питання було розроблено в академічній граматиці російської мови за ред. В. В. Виноградова [3, 167]. В. В. Виноградов вживав термін „вставлені одиниці”, зазначаючи, що різні модальні відношення у реченні можуть передавати і „вставлені речення”. Про вставлені речення вчений пише і в роботі „Про категорію модальності у російській мові”. На його думку, для вираження модальності висловлення вживаються не тільки «так би мовити колишні речення, які вже закріплені за певною функцією і внаслідок цього зазнали редукції, з цією ж метою можуть вживатися й „розгорнуті, семантично самодостатні, живі речення” [1, 33]. Таким чином, вчений виділяє „вставні” і „вставлені” речення. Але розглядає вставлені речення вчений серед вставних одиниць, отже, не виділяє вставлені конструкції як окреме явище.

А. Б. Шапіро у своїй праці „Основи російської пунктуації” вставлені слова і словосполучення називає „вставками” та пояснює механізм появи у реченні цих конструкцій: „Основний характер ознак вставлених слів і вставлених речень полягає у тому, що вони з’являються у реченні ніби несподівано не тільки для слухача (читача), але й для самої особи, що говорить (пише), інакше кажучи – вони з’являються тоді, коли певна структура речення вже намічена, здійснюється, але в процесі цього здійснення виникає проблема в доповненні, роз’ясненні, в зауваженні чи в якомусь застереженні щодо висловленого” [16, 306].

Отже, зусиллями багатьох вчених (В.В. Виноградова, А. Б. Шапіро, А. Н. Гвоздева, О. О. Шахматова та ін.) виділення вставлених конструкцій із вставних стало обґрунтованим.

Проте не всі науковці сприйняли ідею вставленості. Так, свого часу проти цієї ідеї висловився О. Г. Руднев, на думку якого ці одиниці „не мають відмінних від вставних слів смислових функцій і особливого оформлення, що складає єдність форми та змісту як необхідних елементів для визнання кожної окремої синтаксичної категорії” [12, 184]. У „Русской грамматике” 1980 р. вставлені одиниці взагалі не описуються.

Загалом, у трактуванні вставленості у сучасній лінгвістичній науці можна виділити три основні напрямки. Перший напрямок повністю ігнорує специфічні особливості вставлених конструкцій, тобто вставлені одиниці не виділяються, але розглядаються як вставні [7, 133; 4, 37; 8, 218]. Такий погляд базується, головним чином, тільки на інтонаційно-синтаксичній відокремленості вставлених конструкцій у реченні, проте не враховує синтаксичних та смислових особливостей, які виділяють їх з-посеред вставних конструкцій. До вставних зараховують вставлені конструкції й в „Українському правописі” 2007 року, де зокрема зазначають: „У дужки беруться вставні слова ти вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту” [15, 179]. Але ж вставні конструкції, на відміну від вставлених, передають суб’єктно-модальне освітлення основної думки: вживаються з метою привернення уваги слухача, передають зв’язок думок, послідовність їх викладу, вказують на джерело повідомлення, виражають ступінь вірогідності, можливості чи неможливості повідомлюваного, виражають емоційний стан мовця тощо, а вставлені речення містять додаткові уваги до тексту.

Представники другого напрямку розрізняють вставні та вставлені конструкції. Критерієм розрізнення є зміст: у вставних виражається суб’єктно-модальне ставлення до висловленого, а

вставлені одиниці „містять додаткові побіжні повідомлення, зауваження, які переривають основне висловлення за допомогою інтонації вставленості” [14, 83].

Семантичний зв'язок вставлених конструкцій з базовим реченням має досить розгалужений характер. За значенням вставлені конструкції поділяють на дві основні групи [14, 83]. До першої групи належать вставлені одиниці, які мають значення пояснення, коментаря до логічного змісту речення: вони доповнюють мовлене, уточнюють характеристики, підкреслюють ті чи інші фрагменти висловлення. Серед цієї групи можна виділити два основні типи: логічний та інформативний. До другої групи належать вставлені слова, словосполучення і речення, які є побіжними зауваженнями, оцінками, асоціативними коментарями, виявами емоцій, експресії. Серед цієї групи також можна виділити два основні типи: оцінний та ситуативний.

Серед *логічного типу* вставлених конструкцій можна виділити такі варіанти: 1) вставлені конструкції, які перебувають з базовим реченням у причинно-наслідкових відношеннях: „Неприкрите шапкою **волосся вимокло** (Юля не любила головних уборів), а кінчики злиплись у затверділі віхті” (О. Луцишина, 230); 2) вставлені конструкції, що вказують на ознаку, яка стосується означуваного слова в базовому реченні: „Час, як правильно відмітив **Костя** (один із хлопців, із ким вона таки вряди-годи спілкувалася, – великий, між іншим, любитель коміксів), пішов такий, що ніхто не знав, чого і від кого можна чекати” (О. Луцишина, 186).

Інформативний тип вставлених конструкцій, що характеризується найбільшою частотою вживання, репрезентований такими одиницями: 1) вставлені конструкції, які уточнюють, пояснюють зміст речення загалом шляхом поглиблення, розширення думки: „Вона теж любила Таню як сестру: було в них щось схоже, обидві високі, стрункі, **гарні, кожна по-своєму** (Таня-друзька – із більш „акторською”, класичною зовнішністю, Таня-наречена – витончена, з обличчям у чомусь дуже „ахматівським”, різьбленим), і розумниці” (О. Луцишина, 215); 2) вставлені конструкції, що містять додаткові відомості на підтвердження сказаного в реченні: „Ліна приїхала до них на літні канікули з **великого** (телевежа та трамвай) міста” (В. Слапчук, 2003, 298); 3) вставлені конструкції, які пояснюють висловлене в базовому реченні шляхом приєднання нової думки: „Але озера! – вони таємничіші за ріки, а іноді, здається, і за моря (лише уявити, як бовтаєшся на поверхні велетенської кам'яної чи піщаної чаші, глибшої за саму планету – бр-р!), хтозна, що водиться у них – вони повні секретів” (О. Луцишина, 263); 4) вставлені конструкції, які пояснюють одне слово чи поняття в реченні: „Газети йому позичав **Товстий Крім** (Паша, так, здається, його звали, страждав на ожиріння і короткозорість) із сусіднього відділу, він купував їх стосами” (В. Слапчук, 2003, 234); 5) вставлені конструкції, що містять спеціально виділені автором важливі поняття, суттєві атрибути предмета чи явища, деталі загальної картини, яка передається базовим реченням: „– На цій золотій дитині проби нема де ставити, – циркуляркою верещала **вчителька біології** (стара діва), учні прозивали її по-науковому Страховидло Рідкісне, а по-народному Поганкою” (В. Слапчук, 2003, 176); 6) вставлені конструкції, що є терміном, діалектизмом, жаргонізмом, словом іншомовного походження, просторічною лексикою, професіоналізмом (належить до лексики пасивного вжитку): „**Хвіртки** („капури”) тут здебільшого замикали, але Таня знала, що ключ недалеко – треба було лише просунути руку між пруттям паркану і сягнути в поштову скриньку” (О. Луцишина, 147); 7) вставлені конструкції, що містять різноманітні обставинні значення (час, умову, мету, причину, місце, спосіб дії тощо): „**За вечерею** (рівно о 19.21) сім'я переважно збиралася разом, гер Де Ляфорте ще раз переглядав ранкову газету, ми разом із фрау Де Ляфорте сервірували на стіл дієтичний хліб (по дві скибочки на людину), порізані плястєрками сир і варену ковбасу з пониженим умістом жиру, маргарин, часом трохи свіжих овочів” (Н. Сняданко, 130); 8) вставлені конструкції, що містять авторські ремарки про обставини дії, поведінку дійових осіб, вибір матеріалу для опису в базовому реченні: „Ніяких надмірних пристрастей, ніяких емоцій, голос рівний, розважливий, трохи повчальний (Так добрі цьоці говорять з поганими дітьми)” (В. Слапчук, 2003, 136). Вставлені одиниці цього значення можуть розташовуватися за межами базового речення, наприклад: „І знову розпочала свою нележку мову. (Мусила говорити голосно, бо Юрко репетував щодоуху.) Власне, тільки розпочала – чоловік не збирався її довго слухати” (В. Слапчук, 2003, 132). Вставлена одиниця в цьому випадку стосується не одного речення, а всього тексту, тому тут доцільно говорити про поняття „вставлений текст”: „Вона дізналася, що я буваю різного віку і мені важко дихати, коли розмови товчуться навколо чужих вад. Чужі ваді мають здатність засмічувати повітря, наче мінеральна вата, надто якщо про них просто говорити, та ще й про чужі, а не про свої. Що я боюся вилітати за межі своєї квартири, бо не втраплю назад. (У цьому місці вона розуміюче кивнула головою і хутко зиркнула на моє тісне помешкання). Що колись я вельми полюбляла срібні прикраси, але останнім часом вони подобаються мені дедалі менше. (У цьому місці я дістала скриньку з

перснями і подала їй, а вона, знай балакаючи зі мною, почала перебирати і міряти мої незліченні скарби.)” (Н. Забрамська, 28-29).

У межах оцінного типу виділяються: 1) вставлені конструкції, які містять емоційну оцінку автора висловленого в базовому реченні: „Як не дивно, після вчорашнього (зм!) непорозуміння вона стала до мене значно прихильнішою” (В. Слапчук, 2004, 105); 2) вставлені конструкції, що служать для вираження мовної оцінки: „Це щось, він очам своїм не вірив (який жах!), дуже скидалося на поросячий хвостик” (В. Слапчук, 2003, 299); 3) вставлені конструкції, які виступають коментарем автора до висловленого в базовому реченні: „Якою б пікантною не видавалася односельцям тодішня ситуація (чого б не посмакувати деталями?), усі розуміли, що тільки чудом ця халепа для Ніни не закінчилася трагедією” (В. Слапчук, 2003, 166).

Поміж ситуативного типу вставлених конструкцій можна виокремити: 1) вставлені конструкції, які містять звернення автора до читача з метою активізації уваги: „З-під парасолі виставив голову (хто б ви думали?!) його недавній знайомий Анатолій – винищувач відьом другої категорії” (В. Слапчук, 2003, 281); 2) вставлені конструкції, що називають побіжні, непередбачені, спонтанні зауваження, які виникають під час формулювання думки: „Юля подумала (які лише дріб'язкові думки не приходять в голову в мить великої небезпеки!), що йому бракує тільки папуги на плечі” (О. Луцишина, 240).

У працях мовознавців третього напрямку вставленість розглядається як особливе явище стилістичного плану, оскільки особливий характер вставлених одиниць, їх яскрава маркованість у тексті дозволяє їм розв'язувати цілу низку завдань: виражати суб'єктивне ставлення до тих чи інших реалій, передавати асоціативні побіжні зауваження, уявлення, зумовлені обставинами мовлення, психологічним ходом думок мовця, виступати засобом пояснення найменувань у тексті тощо. Вставлені конструкції пов'язуються з „комунікативно-прагматичними інтенціями мовця підтвердити, уточнити висловлене доповненням його власних оцінок, зіставлень, спостережень, що виникають у процесі акту висловлення” [5, 257].

Аналіз лінгвістичної літератури, присвяченої вставленим конструкціям, підтверджує відсутність єдиного критерію класифікації вставлених конструкцій. Так, Б. М. Кулик за структурою виділяє вставлені слова, словосполучення і речення; за характером смислового зв'язку з основним реченням вставлені речення поділяє на такі групи: 1) уточнювальні речення, 2) речення, що виражають мимохідь („між іншим”) пояснення, яке стосується змісту основного речення в цілому, його окремого члена або словосполучення, висловлене в формі підрядного речення, 3) речення, що доповнюють основне речення додатковою інформацією; за характером інтонації та пунктуаційним оформленням – 1) речення, що проговорюються з помітним прискоренням темпу мови, нижчим (в порівнянні з основним реченням) тоном, тихішим голосом і виділяються значними паузами; на письмі такі речення виділяються дужками; 2) речення, які виділяються тільки значними паузами, інтонація ж (темп мови, сила голосу) така, яку вони могли б мати, коли б не були вставленими; на письмі такі речення виділяються тире.

І. І. Слинко поділяє вставлені одиниці на вставлені речення, вставлені поширювачі речення, вставлений текст. Вставлені слова і словосполучення, на думку цього дослідника, – „є не що інше, як колишні поширювачі речення, що зберегли їх форму” [13, 397].

Н. В. Гуйванюк зауважує, що за структурою вставлені компоненти бувають неповними (в основному ті, що доповнюють, уточнюють окремі члени речення) та такі, що характеризуються повнотою реалізації структурної схеми [5, 258].

У традиційному вченні про вставні та вставлені конструкції панівним є закріплений формальним напрямком у мовознавстві погляд на них як слова і конструкції чужорідні, „внутрішньо чужі реченню, яке прихистило їх” [12, 404], синтаксично не пов'язані зі структурою речення-висловлення. Їхня чужорідність полягає в тому, що вони нібито не вступають у граматичний зв'язок з іншими членами речення, бо не відповідають на логічні запитання, які ставляться від інших членів речення, а також в ізольованості позиції, інтонаційному та граматичному виокремленню їх у складі речення.

Але такий погляд на вставлені конструкції як на компоненти речення-висловлення, синтаксично не пов'язані з структурою висловлення, потребує подальших досліджень або на підтвердження, або на спростування. До цього спонукає низка лінгвістичних фактів. Так, у реченнях „Він „при страсті”, вона при ньому, чи **почуття** (принаймні **сильні**) тут взагалі причетні?” (Н. Сняданко, 270); „**Степан** не з тих, у кого апетит псується від того, що дружина не так (не **те**) **слово** скаже, інакше б жиром не обріс” (В. Слапчук, 2004, 248); „Відповідь чітка: головне – уникнути „помілок атрибуції”, як це називає один мій, колись коханий, а тепер байдужий мені

знайомий чоловік (чи вже навіть *незнайомий?*)” (Н. Забрамська, 34) спостерігається синтаксичний зв’язок узгодження між словоформами „почуття” і „сильні”, „не те” і „слово”, „чоловік” і „незнайомий”; у реченнях „Розбираються, записують, і черговий потім дає телеграму (телетайпом) в обласне управління” (О. Луцишина, 220); „Машинально Адам сягнув рукою по ритуальний гудзик, з яким не розлучався: залишити його тут, дати зрозуміти, що це він, Адам, шукає Юлю (чи Віку?)” (О. Луцишина, 337) – відмінкового керування дієслова „дає” та іменника „телетайпом”, дієслова „шукає” та іменника „Віку”. У реченнях „Несподівано Ірця змінилася: із агресивної садистки перевтілилася в ніжну україночку (котра, як квіточка)” (В. Слапчук, 2004, 182); „За кілька годин я засну і матиму змогу слухати нескінченну сварку між Веселкою і Скиглієм (який і не скиглий зовсім, це ми вже знаємо)” (Н. Забрамська, 34) сполучні слова „котра” і „який”, які приєднують підрядну означальну частину, узгоджуються з словами „україночку” та „Скиглієм”, від яких вона залежить. (Це дало підставу О. М. Гвоздеву заперечити належність таких речень до вставлених, бо при цьому перебільшується значення інтонації порівняно з іншими синтаксичними засобами [2, 168]. Але ж подібні конструкції виражають й додаткове повідомлення. Тому не лише за інтонаційним виділенням, а й за функцією їх можна вважати вставленими одиницями, що мають форму підрядних частин). У реченнях „Дівчинка ходить (якщо не набрехала) до другого класу, то це їй зараз років десь із сім-вісім” (В. Слапчук, 2003, 243); „Сідай, Рогнідо, – запросив він, і, дочекавшись, поки я влаштуюсь у величезному (під себе підбирає) сірому кріслі, без передмови запитав: – Як довго буде тривати цей атракціон?” (Н. Очкур, 85) – координація між іменником „дівчинка” та дієсловом „набрехала”, займенником „він” та дієсловом „підбирав”. Про зв’язок з базовим реченням, ймовірно, може свідчити наявність у вставлених реченнях відповідних займенників, наприклад: „Я, а із солідарності зі мною – і Вітя (хоча його переконаність і викликала сумніви), вважала, що бездумно мавпувати звичаї і традиції західного світу, не живучи в ньому, не варто” (Н. Сняданко, 51); „– Привіт! Сказала Ліна (я її впізнав по голосу). – Це я.” (В. Слапчук, 2004, 104). Таким чином, вставлені конструкції як виразники додаткових повідомлень та побіжних асоціативних зауважень, можливо, пов’язані (?) з базовим реченням не тільки за змістом, а й, в окремих випадках, формально, засобами граматичного зв’язку. Це явище ще не з’ясовано в лінгвістичній науці.

Отже, проблеми статусу вставлених конструкцій, критерії їх виділення, класифікування, функцій в українстиці ще не розв’язані остаточно, що й вимагає подальшого опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Из истории изучения русского синтаксиса. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1958. – 400с.
2. Гвоздев А.Н. Современный русский литературный язык: Синтаксис. – М.: Учпедгиз, 1958. – Ч.2. – с.
3. Грамматика русского языка: В 2 т. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 2, ч. 2. – 444с.
4. Грамматика современного русского литературного языка / Отв. ред. Н.Ю. Шведова. – М.: Наука, 1970. – 767с.
5. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336с.
6. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис. – К.: Рад. шк., 1965. – Ч. 2. – 284с.
7. Курс сучасної української літературної мови / За ред. Л.А. Булаховського. – К.: Радянська школа, 1951. – Т. 2. Синтаксис. – 408с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / За ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 687с.
9. Мухин А.М. Синтаксисный анализ и проблема уровней языка. – Л.: Наука, 1980. – 303с.
10. Огоновський О. Грамматика русского языка для школ среднихъ. – Львів, 1889. – 288с.
11. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511с.
12. Руднев А.Г. Синтаксис осложненного предложения. – М.: Высш. шк., 1959. – 198с.
13. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – 668с.
14. Українська мова. Енциклопедія /Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 2000. – 752с.
15. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. – К.: Наук. думка, 2007. – 288с.
16. Шапиро А.Б. Основы русской пунктуации. – М.: Учпедгиз, 1555. – 404 с.
17. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка /Ред. и коммент. Е.С. Истиной. – 2-е изд. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Забрамська Н. Завжди. Новели. – Львів: Кальварія, 2007. – 160с.
2. Луцишина О. Сонце так рідко заходить. Роман. – К.: Факт, 2007. – 356с.
3. Слапчук В. Дикі квіти. Роман. – К.: Факт, 2004. – 296с.
4. Слапчук В. Сліпий дощ. Роман. – К.: Факт, 2003. – 336с.
5. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки. – Харків: Фоліо, 2004. – 287с.
6. Очкур Н. Учора і завжди. – К.: Нора-Друк, 2005. – 364с.

In this article the history of learning of the parenthetic constructions has been considered; the brief analysis of the linguistic views for the problem of the status of the parenthetic constructions, criteria of their classification have been given; the main tendencies in the interpretation of the parenthetic constructions have been described.

Key words: parenthetic words, word combinations and sentences, interpolated words, word combinations and sentences, interpolated text.

І.Я. Завальнюк

РЕЧЕННЯ ПИТАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті проаналізовано нові тенденції й особливості у вживанні власне питальних та питально-риторичних речень залежно від їхнього комунікативно-функціонального спрямування, формально-синтаксичної організації, способу репрезентації в газетному контексті й стилістичної конотації.

Ключові слова: речення питальної модальності, власне питальні речення, питально-риторичні речення, конструкції „питання-відповідь“, стилістичні конотації, сучасна українська преса.

Речення питальної модальності вирізняються особливою семантико-синтаксичною структурою й комунікативними функціями. В українському та російському мовознавстві їм присвячено багато праць [4; 17; 19; 23; 5; 6; 10; 21; 24; 8 та ін.]. Незважаючи на це вони мають різні термінологічні найменування, а саме: „питальні речення“ [13, 24; 5, 145; 8, 228 та ін.], „речення питальної модальності“ [2, 57; 20, 302], „речення питального типу“ [4, 73], „речення модального значення питальності“ [10, 117], „речення питальної настанови“ [15, 85] тощо. По-різному також класифікують питальні речення: одні виділяють „власне питальні (речення прямої питальності) та питально-риторичні речення (речення непрямої питальності)“ [8, 229-231]; інші – „власне-питальні, питально-стверджувальні, питально-риторичні, питально-заперечні, питально-спонукальні“ [10, 117]. Усебічно проаналізувавши природу питальних речень, С.Т. Шабат запропонувала ще докладніший їх поділ за трьома критеріями: 1) за комунікативно-функціональним спрямуванням: власне питальні та невласне питальні речення; 2) за формально-синтаксичною організацією: з питальним компонентом і без нього; 3) за типом запитання і передбачуваною відповіддю: загальнопитальні й частковопитальні [21, 29].

Менш досліджене функціонально-стильове використання питальних речень, їхні стилістичні функції. Особливого вивчення потребує сфера функціонування питальних речень у публіцистичному стилі, зокрема газетному мовленні. На сьогодні маємо лише окремі статті, параграфи у посібниках та підрозділи в монографіях, дисертаційних працях, у яких торкаються проблеми функціонування питальних речень у засобах мас-медіа, причому найбільш повно в ролі заголовків газетних статей переважно попередніх періодів розвитку української мови (середина й кінець ХХ ст.) [17, 120-123; 19, 107-116; 23, 52-61, 74-78; 22, 37-39; 12, 118-130; 14, 43, 75-76; 16, 153-158; 9, 25]. Нові функціонально-стилістичні параметри речень питальної модальності в сучасній українській пресі потребують уважного вивчення та лінгвістичного осмислення. Саме це зумовлює **актуальність** пропонуваного дослідження.

Його **мета** – виявити й схарактеризувати нові явища і тенденції у функціонуванні речень питальної модальності в українській пресі початку ХХІ ст. Серед основних **завдань**: 1) простежити найновіші тенденції у використанні питальних речень на шпальтах сучасних українських газет; 2) з'ясувати стилістичні конотації, спричинені вживанням власне питальних та питально-риторичних конструкцій; 3) установити нові особливості функціонування речень питальної